

Recenze / Reviews

Amarnské palácové malby

Amarna Palace Paintings

BŘETISLAV VACHALA

Český egyptologický ústav Univerzity Karlovy
v Praze a Káhiře, Celetná 20, 110 00 Praha 1

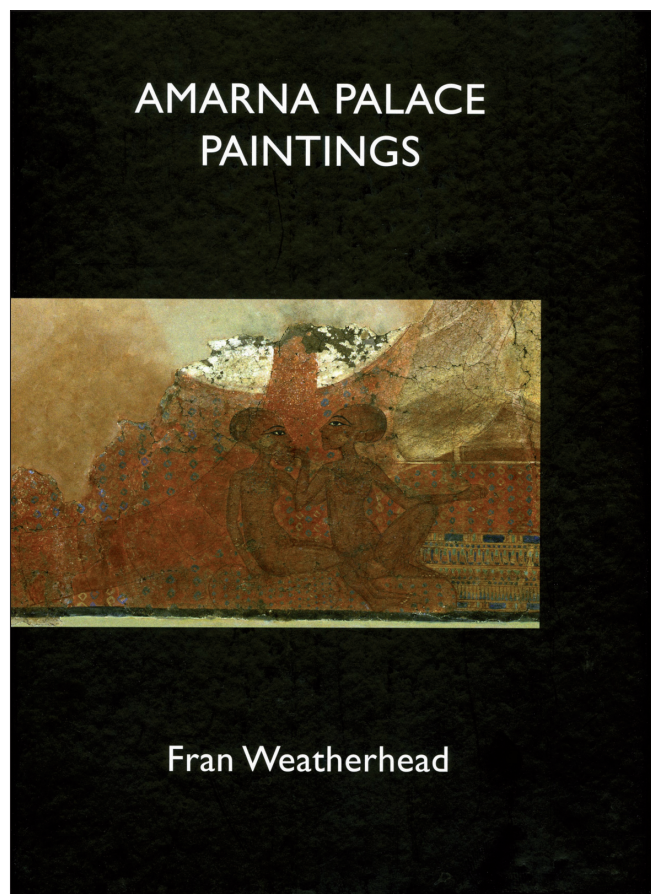
Konzervátorce maleb Fran Weatherheadové, která se zúčastnila několika archeologických sezon organizovaných renomovanou Egypt Exploration Society v Amarně pod vedením Barryho Kempa, vděčíme za soubornou a nesmírně významnou publikaci amarnských palácových maleb (Weatherhead, Fran J. [2007]: *Amarna Palace Paintings*. London: Egypt Exploration Society). Taková publikace předpokládala zjistit a identifikovat množství fragmentů těchto maleb na omítce, které v minulosti objevili britští archeologové (Petrie, Pendlebury, Wooley, Newton, Whittlemore) a dnes jsou roztroušené zvláště po britských muzeích. Důležitým zdrojem informací jsou cenné údaje zjištěné v archivních záznamech, předběžných výkopových zprávách a neúplné dobové dokumentaci.

U každého fragmentu je v publikaci uveden jeho popis, rozměry, místo uložení, černobílá fotografie a (nebo) kresba od Andrewa Boyce. Bohužel však chybí popis případných provedených restaurátorských zásahů (včetně užitých technologií a materiálů na jednotlivých prezentovaných fragmentech). Mezi stranami 184 a 185 se nachází 21 barevných příloh s vybranými malbami a jejich fragmenty, z nichž dosud byly publikovány pouze dvě (W. M. F. Petrie, *Tell El Amarna*, London 1894, pls. III, IV).

V předmluvě a poděkování (s. XIX–XX), které jsou datovány do srpna 2002, autorka uvádí, že text dokončila v lednu 1997, avšak z neznámého důvodu kniha vyšla až v roce 2007. To také odůvodňuje absenci některých nových titulů věnovaných amarnské době a umění v bibliografii (s. 377–379). Nicméně jsou zde ještě odkazy na její zajímavou studii týkající se dokumentování a konzervování maleb na hliněných omítkách během počátečních výzkumů v Amarně (F. Weatherhead, *Recording and Conservation of Painted Plaster from the Early*

Excavations at Amarna, in: W. V. Davies [ed.], *Colour and Painting in Ancient Egypt*, London 2001, 53–59).

V první ze sedmi kapitol (s. 1–62) autorka rozšiřuje své původní pojednání o malovaných podlahách Velkého paláce (F. Weatherhead, *Painted Pavements in the Great Palace at Amarna*, *The Journal of Egyptian Archaeology*, 78 [1992], 179–194), přičemž se podrobně rozepisuje zvláště o scénách zachycujících spoutané zajatce a houštiny s vodní flórou a faunou. Zde jen namítneme, že scény s houštinami a kachnami

Přebal knihy: Weatherhead, Fran J. (2007): *Amarna Palace Paintings*. London: Egypt Exploration Society (78th Excavation Memoir) XXIV + 386 stran se 182 kresbami a 67 černobílými fotografiemi + 21 barevných tabulí. ISBN 978-0-85698-166-1.

stěží můžeme dávat do možné souvislosti s prvotní houštinou z mýtu o stvoření (s. 28–29, 349–350), protože tento motiv zcela chybí v amarnských náboženských textech.

Ve druhé kapitole (s. 63–73) F. Weatherheadová doplňuje svoji dřívější studii o malované výzdobě Mostu (F. Weatherhead, *Wall-Paintings from the Bridge in the Central City*, in: B. J. Kemp [ed.], *Amarna Reports* 6 [1995], 399–410) překlenujícího Královskou cestu a spojujícího Velký palác s Královským domem. Na základě fragmentů maleb z liverpoolského muzea autorka rekonstruovala tváře Achnatona a Nefertiti, jež byly pravděpodobně součástí velké scény s oknem objevování se, zdobící stěnu mostní místnosti. Neznamená to však, že by se v této místnosti kdysi muselo toto okno objevování se královského páru nutně nacházet.

Třetí kapitola (s. 75–142) je věnována malované výzdobě Královského domu, který byl součástí komplexu rituálních a administrativních budov v městském centru. Autorka, která opět může navázat na jednu ze svých předchozích studií (F. Weatherhead, *Wall-Paintings from the King's House at Amarna*, *The Journal of Egyptian Archaeology*, 81 [1995], 95–113), je nyní schopna předložit novou rekonstrukci slavné neformální královské rodinné scény z tzv. „Princess panel room“ i se zakomponovanou skupinou tří stojících dívek (fig. 62 na s. 92; fig. 66 na s. 105). Do výzdoby téže místnosti zařazuje i velký káhirský fragment nástěnné malby s menší postavou, která stojí před sedícím Achnatonem (fig. 68 na s. 132) a která podle ní představuje snad vezíra. Tento výklad se také přibližuje názoru M. Eaton-Kraussové, která vyvrátila tvrzení L. P. Brockové, že znázorněným mužem by mohl být princ Tutanchamon (L. P. Brock, *Tutankhamun in the 'King's House' at Amarna?* Cairo SR 11575/20647, *The Bulletin of the Australian Centre for Egyptology*, 9 [1998], 7–17), a která v něm oprávněně spatřuje dvořana nebo spíše váženého úředníka (M. Eaton-Krauss, *Tutankhamun in the Paintings of the King's House at Amarna?* *The Bulletin of the Australian Centre for Egyptology*, 10 [1999], 13–17).

Čtvrtá kapitola (s. 143–214) podrobně pojednává o nástěnných malbách velkolepého Severního paláce, z nichž nejokázalejší pocházejí ze severovýchodního dvora, především ze slavné „zelené místnosti“. Jejich tematikou jsou velice realistické vodní, rostlinné a ptačí scény (fig. 83 na s. 162–163; fig. 84 na s. 165), které společně se zahradou ve zmíněném dvoru a jezírkem uprostřed paláce imitovaly skutečnou krajinu kolem životodárného Nilu. I v této kapitole musíme ocenit to, jak autorka dokázala (při absenci závěrečných výkopových zpráv a náležitých výkopových dokumentace) shromáždit a vyhodnotit údaje z dobových výkopových fotografií a poznámkových sešitů.

V páté kapitole (s. 215–272) F. Weatherheadová představuje bohatou malovanou výzdobu Severního říčního paláce, jehož monumentální bránu odkryl již v roce 1930 Pendlebury. Šlo přitom o hlavní královskou rezidenci situovanou při Nilu na samém začátku Královské cesty, která vedla na jih až k Maru-Aton. Díky novému výkladu některých fragmentů maleb může nyní autorka mimo jiné i zpochybnit dosud obecně přijímané Laversovy rekonstrukce (pl. 41 na s. 219).

Opravu je však třeba učinit u jednoho z fragmentů pocházejících z výzdoby brány (s. 263; fig. 132/12.1 na s. 258), kde kartuš neobsahovala jméno královny Nefertiti, ale královny Anchetcheprure Neferneferuaton (M. Gabolde, *D'Akhenaton à Toutânkhamon*, Lyon 1998, 154) s jejím přívlastkem „prospěšná svému manželovi“.

Šestá kapitola (s. 273–343) se týká malované výzdoby pozoruhodné a zároveň velice záhadné amarnské královské stavby Pa-Maru-en-Pa-Aton, zkráceně označované jako Maru-Aton. Tento stavební komplex se svými dvěma částmi obehnanými cihlovými zdmi zahrnoval umělé jezero, zahradu, vodní nádrže a ostrov se svatyní a oltářem. Zde panovník uctíval slunečního boha a je možné, že 11 vodních nádrží společně se svatyní představovalo Atonovu životodárnou sílu poskytovanou během 12 měsíců kalendářního roku (D. P. Silverman, J. W. Wegner, J. H. Wegner, *Akhenaten and Tutankhamun. Revolution and Restoration*, Philadelphia 2006, 89). Podlahy kolem vodních nádrží byly původně pokryty malbami vodních rostlin a ptáků, přičemž Weatherheadová poukazuje na nepřesnosti dřívějších Reachových a Newtonových rekonstrukcí a připouští, že nyní už není možné předložit celkovou definiční rekonstrukci této malované výzdoby.

V závěrečné sedmé kapitole (s. 345–352) autorka vyhodnocuje amarnské palácové malby a poznamenává, že jejich opakující se náměty sice navazují na starší malovanou palácovou výzdobu, ale přinášejí také inovace v kompozicích krajiny kolem Nilu s močály a houštinami, motýly a vodním ptactvem. Se závěry Weatherheadové můžeme souhlasit. Opravit je však třeba její tvrzení o tom, že se dosud předpokládalo, že venkovní stěny budov byly bílé (s. 351). Máme totiž jasné doklady, že venkovní stěny velkých obytných amarnských domů byly bohatě malované květinovými a geometrickými motivy (L. Borchardt, H. Ricke, *Die Wohnhäuser in Tell el-Amarna*, Berlin 1980, 337; Taf. 25C, 29F).

Na závěr je ještě ve dvou apendixech uveden přehled fragmentů amarnských maleb nejasného původu, které jsou uloženy v Petrieho muzeu na University College v Londýně (s. 353–359), a pojednání o technice maleb na podlahách (s. 361–375). Právě pasáž o použitých výtvarných technikách je velmi inspirativní z restaurátorského hlediska. Autorka rozebírá použití kombinace techniky pravé fresky a techniky secco, přičemž přináší zajímavé argumenty a časové souvislosti s minojskými vlivy. Zmiňujeme-li minojské vlivy v umění, musíme připomenout, že se poprvé výrazně projevíly v technice malby a výběru motivů již za vlády Thutmose III. (cca 1479–1424 př. n. l.). V palácovém okrsku v Tell ed-Dabaji se také našly fragmenty fresek, které pocházejí z počátku Thutmoseova panování a které tvořili samotní minojské umělci (M. Bietak, N. Marinatos, C. Palivou, *Taureador Scenes in Tell el-Dab'a (Avaris) and Knossos*, Wien 2007). Z technologického pohledu je přínosná pasáž zabývající se analýzou složení malt a omítek i závěrečná část prezentující výsledky analýz pigmentů. Složení jednotlivých pigmentů autorka sleduje na omezeném počtu vzorků pomocí EDX mikroanalýzy.

Na posledních stranách publikace se nachází index (s. 381–385), v němž však chybí některá zmiňovaná starověká vlastní

jména (Ahhotep, Smenkhkare, Thutmose), novodobá vlastní jména (Cox, Glanville, Lucas, Plenderleith, Price) i místní jména (Alalakh, Minia, Qantir, Tell Kabri). Bohužel se do textu vloudily i tiskové chyby („bouyancy“: s. XX; „Smenkhare“: s. 1, 59; „Manganese as MaO“: tabulka 8 na s. 374; „Tutan-khamum“: s. 385) a určité neshody při popisu některých fragmentů maleb (například na s. 8 se jednou píše o „a row of sealed pots“, podruhé se o tomtéž uvádí „six overlapping wine jars with mud sealings“). Zatímco datování „citadel site“ v Tell ed-Dabaji je správně uvedeno na s. 366 jako „začátek 18. dynastie“ (M. Bietak, *Avaris. The Capital of the Hyksos. Recent Excavations at Tell el-Dab'a*, London 1996, 67–83), na s. 347 se chybně zmiňuje „pozdní 18. dynastie“.

Nic se však nemění na tom, že díky Fran Weatherheadové máme nyní k dispozici pozoruhodné komplexní pojednání o amarnských palácových malbách, studii vskutku zásadního významu. A jen dodejme, že stejné úsilí a vyčerpávající publikaci by si zasloužila i malovaná výzdoba amarnských domů, které zatím zůstávají předmětem především architektonického studia (K. Spence, *The Three-Dimensional Form of the Amarna House*, *The Journal of Egyptian Archaeology*, 90 [2004], 123–152; Ch. Kral, *Das Wohnhaus – Funktion, Konstruktion und Ästhetik*, in: Ch. Tietze [Hrsg.], *Amarna. Lebensräume – Lebensbilder – Weltbilder*, Potsdam 2008, 110–123).

Kontakt: Prof. PhDr. Břetislav Vachala, CSc., Český egyptologický ústav Univerzity Karlovy v Praze a Káhiře, Celetná 20, 110 00 Praha 1, e-mail: bretislav.vachala@ff.cuni.cz.

Kultura jako životní téma mezi přírodou a – kulturami

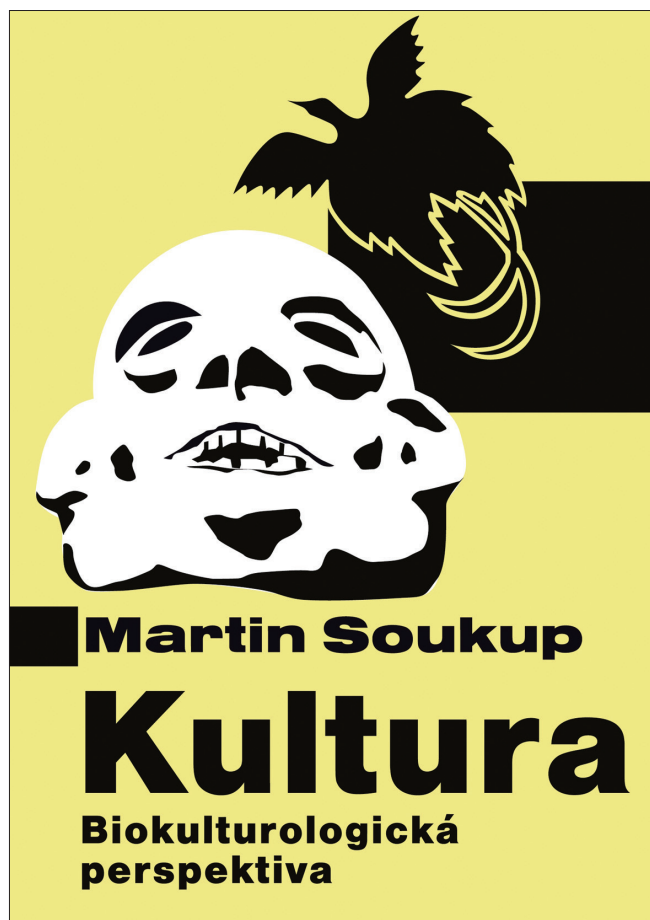
The Culture as a Life's Topic between Nature and – Cultures

MARTIN RYCHLÍK

Katedra teorie kultury / Ústavu etnologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, Celetná 20, 110 00 Praha 1

Není snad ve společenských vědách „promiskuitnějších“ a diskutovanějších termínů než je kultura. Náhledů a definic jsou stovky, jak již ukázali antropologičtí klasici Clyde Kluckhohn a Alfred Louis Kroeber ve svém kritickém přehledu 164 konceptů z roku 1952. Podobně jako oni, tak ani pražský kulturolog a kulturní antropolog Martin Soukup (narozen 1977) nechtěl přidávat definice další, ale spíše se ve své nejnovější knize *Kultura: Biokulturologická perspektiva* snaží utřídit a systematizovat přístupy k tomuto „kluzce“ neuchopitelnému termínu; a nečiní tak jen z pohledu společenských (humanitních) disciplín, nýbrž se v českém prostředí novátorsky dívá na komplexní pojetí kultury i v takzvaných evolučních sociálních vědách.

Zajímají jej *evoluční modely kultury*, jež „chápeme jako mo-

Přebal knihy: Soukup, Martin (2011): *Kultura: Biokulturologická perspektiva*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 370 stran, ISBN 978-80-87378-96-0.

dely kultury, které jsou utvářeny na základě teorie biologické evoluce ... Slovní spojení evoluční sociální vědy vyjadřuje průnik mezi přírodními a společenskými vědami a také aspirace na vzájemné porozumění dvou kultur, přírodovědné a společenskovědní,“ píše Soukup (str. 11).

Dle něj se jedná o široké řečiště věd, směrů, přístupů a škol, které studují lidské chování a prožívání z perspektivy teorie biologické evoluce nebo na teorii biologické evoluce navazují. V knize se věnuje zejména etologii člověka, sociobiologii, evoluční psychologii, behaviorální ekologii člověka, memetice a takzvané koevoluci genů a kultury.

Aby ono široké řečiště dokázal srozumitelně vysvětlit, a čtenář mu porozuměl, rozdělil svůj opus do čtyř hlavních segmentů: po úvodu je tím prvním sekce věnovaná samotnému pojmu kultura z pohledu kulturní antropologie i evolučních sociálních věd (str. 37–64), následuje část hovořící o biologické evoluci i genetice (str. 65–80) a také detailně genezi oněch akcentovaných věd (str. 181–200), aby v zásadní části představil „kulturu v zrcadle evolučních sociálních věd“ (str. 203–316). Následuje závěr a seznam většinou cizojazyčné literatury – především v angličtině – včetně deseti vlastních Soukupových prací.

„Obklopen Papuánci jsem občas zaslechl charakteristický

zvuk oznamující let zoborožce, jehož pohyb mezi vysokými tropickými stromy jsem fascinovaně pozoroval, tu a tam jsem zahlédl rajku, žijící symbol Papuy-Nové Guineje. Uprostřed rozlehlých tropických deštných lesů, jsem se občas v duchu vracel k otázkám, které jsem si položil právě v této knize ... Jaké jsou vztahy mezi kulturou a přírodou? Utvářela biologická evoluce také kulturní rozmanitost? Je kultura jen maskovaná příroda, nebo se snad kultura již dávno zcela zbavila otěží přírody?“ ptá se Martin Soukup v úvodu svého dosud nejzdařilejšího díla (str. 9).

Nemá smysl na tomto místě rozebírat jednotlivé směry, jimž se autor detailně a zcela ve šlépějích svého učitele antropologa Václava Soukupa jaksi „encyklopedicky“ věnoval, ale je třeba ocenit širí záběr, s nímž ke své jedné „velké knižní odpovědi“ přistoupil. Z hlediska etnologické a kulturně-antropologické látky, se kterou je recenzent obeznámen, nejsou výtky zásadnějšího rázu, nicméně kritiky ze strany biologů Soukup zřejmě neujde, poněvadž pácha svého druhu vpád do „světa těch druhých“. Ostatně: sám připomíná (hravě a s čtivou vsuvkou na str. 233) peripetie, za jakých polévali odpůrci sociobiologie E. O. Wilsona vodou ...

Kniha se vzosným a sebevědomým názvem *Kultura* je vyspělou odpovědí na otázky, které si zástupce „pražské kulturologické školy“ klade. Těm kritikům, kteří mají k pojetí kulturologie výhrady, bude *biokulturologie* vadit rovněž. Nejde ovšem o Soukupův neologismus, jak by se možná zdálo, ale termín, jenž v roce 1981 užil antropolog italského původu Ino Rossi.

„Biokulturologie aspiruje na studium toho, co nás spojuje se světem přírody a co nás naopak ze světa přírody vyčleňuje. Biokulturologie se zabývá širokou paletou témat, která se úzce pojí k hledání toho, co člověka spojuje s ostatními druhy organismů, a toho, co jej od nich naopak odlišuje. Orientuje se především na otázky vztahu mezi kulturní a biologickou adaptací a evolucí, dále komparací a analýzou různých forem sociálního chování, které lze pozorovat u rozmanitých druhů organismů. Jedno z centrálních témat biokulturologie tvoří například rozbor vztahu biologické, genetické a kulturní determinace“ (str. 14).

V rámci celistvé „biokulturologie“ (jak se zřejmě kniha měla původně, leč daleko méně atraktivně jmenovat) pak v Souku-

pově knize defiluje široká škála osobností od Platóna, Linného, Pascala, Darwina, Gehlena, Mendela, Virchowa, Tylora, Meadové až po Wilsona, Dawkinse, Rossiho, Geertze, Harrise či Durhama – včetně pětice biografických črt, které se sice jeví jako lehce nadbytečné, byť masu textu zpestřující. S ohledem na pečlivé zpracování včetně biografických dat je práce vhodnou učebnicí pro antropologické obory.

Kniha oplývá přebohatou faktografickou matérií, tudíž se jí nevyhnuly občasně překlepy: Alfred Luis Kroeber, Cmabridge, odlišně skloňované Papuy i Papui, Mead i Meadová, Leuven místo Lovaň, nedůslednost v přechylování podle použité literatury – na straně 25 čteme o Heleně Cronin, ale o stránku dále se píše o Ann Gibbonsově. Připomínky lze mít i k větě ze strany 11, že „až donedávna bylo studium kultury výhradně hájemstvím kulturologů a antropologů“, což by etnografy, etnology a archeology nepotěšilo. Kolik z nich se považuje za „kulturology“?

To jsou ovšem drobnosti. Celkově pozitivní dojem z knihy dodávají i Soukupovy osobní rozpravy s citovanými vědci, neboť se nespokojil pouze s jejich psanými díly, ale evidentně s nimi leckterá témata i konzultoval (David Barash, Susan Blackmoreová aj.); pochválit je třeba také aktuálnost v paleoantropologických pasážích včetně zařazení nedávno objeveného a zkoumaného *Australopithecus sediba* o stáří dvou milionů let, jenž byl letos zářijovým „hrdinou“ magazínu *Science* hned v pěti obsáhlých článcích.

Soukupova kniha je dosud nejucelenějším dílem v češtině na téma neaxiologického pojmu KULTURA. Pakliže si nyní autor třídil a srovnával relevantní přístupy, kdy přijde s vlastním, úplně novým pojetím? Martin Soukup knihu uzavírá těmito slovy: „Koncepce kultury není dogma nebo fetiš určený k uctívání. Osobně se domnívám, že antropologická tradice používání pojmu kultura může být v evolučních sociálních vědách *kultivována*. Ovšem za předpokladu, že nebude zaměňována snaha evolučních sociálních věd *vysvětlit* kulturu s antropologickou snahou o *porozumění* kultuře.“

Kontakt: PhDr. et Mgr. Martin Rychlík, Ph.D, doktorand Katedry teorie kultury Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, Celetná 20, 110 00 Praha 1, e-mail: rmt@email.cz.